

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**POJETÍ DUŠE VE SVĚTOVÝCH
NÁBOŽENSTVÍCH :
BUDDHISMUS, HINDUISMUS**

Dagmar Kršňáková

Plzeň 2014

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**POJETÍ DUŠE VE SVĚTOVÝCH
NÁBOŽENSTVÍCH :
BUDDHISMUS, HINDUISMUS**

Dagmar Kršňáková

Vedoucí práce:

Mgr. et Bc. Dagmar Demjančuková, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2014

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

V Plzni dne *15. dubna 2014*

Poděkování

Na tomto místě bych velmi ráda vyslovila poděkování vedoucí své diplomové práce.

Obsah

1	ÚVOD	1
2	REINKARNACE V HINDUISMU	3
2.1	Základní pojetí nauky.....	3
2.2	Upanišady.....	5
2.2.1	Kulturně-filosofický pramen	5
2.2.2	Védánta	6
2.3	Brahma a átman	7
2.3.1	Brahma	7
2.3.2	Átman	9
2.4	Džíva.....	11
2.4.1	Rozvrstvení džívy	11
2.5	Reinkarnace.....	14
2.5.1	Džíva na cestě ke zrození	14
2.5.2	Karmanický zákon	15
2.5.3	Vyvázaní ze samsáry.....	17
3	REINKARNACE V BUDDHISMU.....	20
3.1	Základní pojetí nauky.....	20
3.1.1	Pálijský kánon.....	21
3.1.2	Odkaz hinduismu	23
3.2	Pojetí reality v Buddhově učení	24
3.3	Karmanový zákon v buddhismu	26
3.3.1	Pojetí utrpení	27
3.3.2	Vznik utrpení.....	29
3.3.3	Cesta z utrpení	30

4 ZÁVĚR	33
5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	35
6 RESUMÉ	39

1 ÚVOD

Tato práce se zaměří na přiblížení pojetí lidské duše ve dvou světových východních náboženstvích, v hinduismu a buddhismu. Zorný úhel komparace tohoto pojetí bude pojat skrze koncepci reinkarnace, procesu znovupřevtělení duše do nové fyzické formy (těla), která má v obou těchto náboženstvích, oproti jiným světovým náboženstvím, zásadní význam a tvoří jejich samotné základní pilíře. Cílem práce bude popsat základní rozdíly v pojetí reinkarnace v hinduismu a buddhismu. Pro toto pochopení bude nutné zaměřit se na některé ze základních principů celé koncepce těchto náboženství.

Princip reinkarnace a s ním spojeného karmanového zákona je prvek charakteristický pro východní smýšlení a v dějinách našeho západního okruhu ovlivněného významným způsobem křesťanstvím se s ním setkáváme spíše sporadicky. Předem je tedy nutno podotknout, že pro pochopení obou myšlenkových systémů těchto východních náboženství a jejich nazírání reinkarnace je nutné oprostít se od definic a principů západní kultury, zapojit intuici a pokusit se na základě shromážděných informací nahlédnout do způsobu přemýšlení a vnímání vyznavačů hinduistické a buddhistické nauky. Bez schopnosti vcítění, a také velkou měrou bez náležité praxe, je možné obě stezky poznání a vědění pojmout jen do určité části a ke všemu velice omezeným způsobem. V obou těchto myšlenkově velice bohatých a rozvětvených systémech je v rámci nezměrné škály filosofických škol, směrů, přístupů apod. těžké nacházet přesné definice a v mnoha případech je generalizace prakticky nemožná. V tomto směru není ani možné považovat hinduismus a buddhismus za skutečná náboženství – v prvním případě se jedná o západní termín pro nepřebornou škálu vyznání se širokou tradicí a v případě druhém spíše o popis životní cesty.

Práce bude rozdělena do dvou základních kapitol, které odděleně porovnájí hinduistické a buddhistické pojetí reinkarnace. Především díky překladatelské činnosti nedávno zemřelého vynikajícího a uznávaného českého indologa Dušana Zbavitele může práce čerpat hned z několika základních pramenů: z *upanišad*, tedy z jednoho ze nejzásadnějších odkazů indické kulturní tradice, dále z *Džátak*, tedy z textů zabývajících se Buddhovými minulými životy a obsahující nepřeberné množství povídek a pohádek, které ovlivnily i západní vypravěčství, či ze *Suttapitaky*, jednoho ze základních kanonických textů buddhismu. Všechny tyto zmíněné překlady u nás vyšly až v tomto století. Pojetí reinkarnace se také vyskytuje ve slavné *Bhágávádgítě*, přičemž tato práce bude pracovat s překladem Jana Filipovského a Jaroslava Vacka. Jako sekundární literatura poslouží v této práci výběr z bohaté literatury hinduismem a buddhismem se zabývajících; z českého prostředí zejména s díly Dušana Zbavitele, Vincence Lesného, Vladimíra Miltnera či Zbyňka Fišera, známějšího pod pseudonymem Egon Bondy; z literatury zahraniční mj. s díly rumunského religionisty a vášnivého indologa Mircea Eliadeho.

Stanovený cíl práce, popis základních rozdílů v pojetí reinkarnace v hinduismu a buddhismu, bude zpracován formou analýzy základních faktorů, které nebude třeba, díky omezenému rozsahu práce, rozebírat do přílišných detailů a všeobjímajících konotací. Cílem práce tedy není podat kompletní výčet zmíněných rozdílů, nicméně podat základní úhel pohledu a vcítění se do popisované problematiky.

2 REINKARNACE V HINDUISMU

2.1 Základní pojetí nauky

Chceme-li se zabývat naukou o převtělování duší v hinduistickém kontextu, je třeba nejdříve pochopit a rozebrat základní principy hinduismu jako takového. Definovat základní principy hinduismu může být ve svém důsledku zavádějící, neboť hinduismus samotný se od ostatních světových náboženství liší hlavně tím, že je velice tolerantní a otevřený veškerým filosofickým vlivům a způsobům myšlení. Nic nedogmatizuje, nemá potřebu definovat. Na rozdíl od západního typu smýšlení, ve kterém máme tendence vytvářet jasné rámce a definice, je hinduismus enormně obsáhlý systém, který spíše syntetizuje různé myšlenkové přístupy. Z jeho pohledu nezáleží na tom, jaký myšlenkový systém, potažmo víru, zvolíme, neboť dříve nebo později dojdeme k absolutnímu zdroji poznání – ke skutečné realitě.

Ona skutečná realita, v hinduismu nazývaná *brahma*, tvoří spolu s pojetím nesmrtelné duše, zvané *átman*, základní princip reinkarnace a hinduistické optiky vůbec. Hinduismus vytváří koncepci fenomenálního světa, za nímž se nachází odlišný řád reality, k němuž naše mysl nemá přístup a který je *brahma*, projevující se ve vztahu k člověku jako *átman*. *Brahma* představuje absolutní bytí, zdroj veškeré existence tvořící omezením sebe sama hmotný svět individuí – svět objektů a subjektů, v kterém existuje jako čisté nepodmíněné vědomí, *átman*, způsobující existenci každé živé bytosti. Ze své absolutní podstaty se *brahma*, které je totožné s *átmanem*, stává pro klamnou realitu individuálních bytostí nezjevné, jelikož z absolutní reality vzniká realita hmotná, oddělující se od skutečnosti iluzí, tzv. *májou*.

V hinduistickém nauce se átman, nesený jemnohmotným tělem, *džívou*, utvořené z našich emocionálních vazeb, vlivem karmanu převtěluje do další fyzické podoby.

Příčinu znovuzrození džívy lze shrnout jedním slovem – *karma*. Teorie převtělování duše v rámci působení karmy se vyvíjí v hinduistickém prostředí a je podmiňující i pro vznik a vývoj buddhismu. Karma, nebo také *karmanový zákon*, ve své podstatě není ničím jiným než myšlenkou kauzality převedené do morální oblasti.¹ Jedná se o logický důsledek zákona akce a reakce pracující s koncepcí nezanikající energie. Každý vykonaný skutek je zároveň formou příčiny, která se zákonitě projeví ve svém důsledku, jelikož kromě karmy existuje také *vipáka*, následek karmy, příčinná souvislost.² Karmu si tudíž každá bytost svým konáním utváří sama. Z vlastního přičinění samu sebe uvěznuje v nekonečném koloběhu převtělování, *samsáře*. Proces reinkarnace a karmanického cyklení, stejně jako všechny zákony kosmu, jsou podmíněny *dharmou*, kosmickým řádem, udržujícím celý vesmír pohromadě. Ten tkví v každé živé i neživé formě, jako neosobní vesmírná zákonitost určující správný vztah každé části k celku.³ Bez dharmy by svět nemohl existovat.

Ucelená koncepce reinkarnace a karmanového zákona – a tudíž celé koncepce hinduistického systému – se objevuje v nejmladší vrstvě hinduistického posvátného pramenu véd, *upanišadách*. Abychom mohli plně pojmut hinduistické pojetí reinkarnace, rozebereme si nyní všechny výše zmíněné oblasti a pojmy.

¹ CROSS, Stephen. *Hinduismus*. Přel. J. Vacek. Praha: Euromedia Group, 2001, s. 103.

² OTTAMA, Ashin. *Karma, přerozování, samsára*. Přel. T. Vystrčil. Praha: DharmaGaia, 1999, s. 21.

³ MERHAUT, Boris. *Učení hinduismu*. In ZBAVITEL, Dušan (ed.). *Bozi, bráhmani, lidé : Čtyři tisíciletí hinduismu*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964, s. 43.

2.2 Upanišady

2.2.1 Kulturně-filosofický pramen

Navzdory věroučným rozmanitostem, etnickým rozdílnostem a sociálním propastem utvrzuje hinduistický systém tradice, vycházející z literárních duchovních pramenů véd.⁴ Upanišady představují výrazný zlom v tehdejší smýšlení a celkovém pohledu na svět. Autoritativní platnost koncepcí upanišad je pro hinduismus neoddiskutovatelná. Jsou výrazem dozrávání lidského ducha a navazující ve svém postoji na odkaz protoindické čili neárijské kultury. Na rozdíl od všech ostatních zcela ritualizovaných částí véd jsou více filosofického charakteru. Zaměřují se na zásadní otázky lidské existence, jejichž formulace svědčí o vysoké duchovní a intelektuální úrovni tvůrců. Vymezují se proti obětnímu kultu védské tradice a tím se v nich dostávají do popředí otázky týkající se vesmíru a jeho zákonitostí, osudu a smrti, které byly v oficiálním kněžském myšlení prostřednictvím véd odsunuty do pozadí zájmu.⁵ Právě v upanišadách se otevřeně setkáváme s myšlenkou preexistence duše, s jejím převtělováním, karmanovým zákonem a pojetím reinkarnace vůbec. S upanišadami se začíná rodit hinduismus.⁶

Upanišady ve své koncepci navazují na protoindickou kulturu, která částečně, i přes árijský útlak, přežívá v tradici domorodých obyvatel. Její kořeny zřejmě sahají až k tzv. harrapské kultuře, která byla dokonale rozvinutá kolem roku 2500 př.n.l.⁷ O harrapské kultuře toho příliš nevíme, ale s určitostí můžeme říct, že pojetí reinkarnace, s níž pracují upanišady, a jistá jogínská praxe, pokládající základy pozdějšího hinduismus, mají

⁴ ZBAVITEL, Dušan. *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*. Praha: DharmaGaia, 1993, s. 9,10.

⁵ BONDY, Egon. *Buddha*. Praha: Maťa a DharmaGaia, 1995, s. 30.

⁶ ZBAVITEL, Dušan. *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti...*, s. 10-12.

⁷ Srov. ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení I : Od doby kamenné po eleusinská mystéria*.

Přel. K. Dejmalová et al. Praha: OIKOYMENH, 2008, s. 138-142.

kořeny právě v této protoindické civilizaci. Naproti tomu Áriové přicházejí s nábožensko-sociálním systémem, který ve své racionalitě vedoucí ke kastovnímu systému, v sobě zřejmě nese zárodky karmanické koncepce.⁸

2.2.2 Védánta

V průběhu vývoje hinduismu vzniká šest hlavních ortodoxních nábožensko-filosofických soustav zvané *daršany*, které uznávají autoritu véd. Jednou z nejvlivnějších je *védánta*, založená na metafyzickém rozboru upanišad.⁹ Pojem védánta se zpočátku používal jako označení samotných upanišad, jež jsou považovány za vrchol zmíněného védského kodexu, ale později se stal pojmenováním celého filosofického směru.¹⁰ Uvnitř védánty existuje řada různých myšlenkových škol, ale samotný název se nejčastěji používá ve vztahu k nejranější nedualistické védántě zvané *advaita*. Důležitou autoritu advaity ve své klasické podobě představuje jeden z nejvýznamnějších indických filosofů *Šrí Šankara*, který žil na přelomu sedmého a osmého století a který vytvořil na základě komentářů k upanišadám jeden z nejdůležitějších pramenů hinduistické metafyziky. Není možné tvrdit, že hinduismus většinově vychází čistě z védánty, neboť všechny daršany se navzájem ve svém vývoji prolínají a mnohdy i doplňují, přesto žádná nauka neovlivnila hinduismus takovým způsobem, jako Šankarova koncepce.¹¹ Tato práce bude ve svém výkladu pojetí brahma a átman vycházet z védantské školy a to konkrétně ze zmiňované advaity.

⁸ BONDY, Egon. *Buddha...*, s. 13-16.

(Termín *árja* označující „urozeného člověka“ se používá na popis indoíránských kmenů pronikajících do Indie počátkem druhého tisíciletí; srov. ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení I...*, s. 208-211.)

⁹ USRHS-PHA. *Úvod do metafyziky a esoteriky Indie*. Plzeň: Vadžrajógini, 1995, s. 56,57.

¹⁰ WERNER, Karel. *Předmluva*. In *Dhammapadam : Cesta k pravdě*. Bratislava: CAD Press, 2001, s. 16.

¹¹ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 79-81.

2.3 Brahma a átman

Jak již bylo výše uvedeno, v rámci rozboru pojetí reinkarnace v hinduismu je nezbytné přiblížit hinduistické chápání světa založené na koncepci absolutní reality brahma a absolutní duchovní podstaty átman, z které vychází, až na některé výjimky, směry hinduistických nauk. Obě koncepce rozpracovává uznávaný bráhman a myslitel *Jadžňaválkja*, který je hlavní autoritou upanišadových mistrů.¹²

2.3.1 Brahma

Podle hinduistické filosofie nemá život, a tudíž hmotný vesmír, konec ani začátek, neboť se nachází v neustálém procesu samopohybu. Pohyb charakterizující celé vesmírné dění dokládá iluzorní povahu naší reality, neboť vše, co se pohybuje a má kauzálně se proměňující formu, nemůže tvořit konečnou realitu.¹³ Konečná realita představuje absolutní, tudíž neměnnou stabilní jednotu – a tou je brahma. Jak se píše v samotné *Bhagavadgítě*: „*Není vzniku pro nejsoucno a jsoucno nezaniká, hranici obou však vidí ti, kdo nazírají pravou skutečnost.*“¹⁴

Pro hinduistu nazírajícího brahma jako pravou skutečnost je zcela nemožné tuto skutečnost uchopit, protože se jedná o zcela odlišnou úroveň vědomí vzdalující se omezené individuální mysli. V upanišadách *Jadžňaválkja* říká: „*V pravdě Gárgí, to nehynoucí je neviděný viditel, neslyšený slyšitel, nemyšlený myslitel, nepoznaný pozorovatel. (...) Na tomto nehynoucím, Gárgí, je upředen a utkán prostor.*“¹⁵ Podstata naší reality je zcela nezjevná a ve fyzickém těle neuchopitelná, proto celá hinduistická filosofie v čele s védántou vykládá pojetí brahma skrze vibrační projev energie, zvuk,

¹² CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 40.

¹³ Tamtéž, s. 82.

¹⁴ *Bhagavadgíta*. Přel. J. Filipovský, J. Vacek. Praha: Odeon, 1976, s. 41. (2.16)

¹⁵ *Upanišady*. Přel. D. Zbavitel. Praha: DharmaGaia, 2004, s. 59,60. (Brhadáranjakóupanišad III.8./11)

symbolizovaný slabikou *óm* (ॐ). Tato slabika svým významem odpovídá křesťanskému logu a představuje nejsvětější slovo ve védách, neboť se skrze tento symbol projevuje energetická vibrace, přes kterou se lze v meditaci na brahma naladit.¹⁶ Celý vesmír sám sebe rozechvívá zvukem představující základní tvořivý element, skrze nějž se brahma jako absolutní vědomí projevuje. Tento oživující princip tvoří reality prostřednictvím jmen. Tím, že brahma pojmenovává, realizuje představy, které jsou základem všech forem. Zvukovou vibrací (jménem) vznikají tvary, skrze které se utváří zdánlivě duální realita – svět subjektů a objektů. Slabika *óm* nabízí cestu poznání skutečnosti: *„Je to, jako by při tlučení do bubnu nemohl člověk postihnout zvuky, ale postihne-li buben nebo toho, kdo tluče do bubnu, postihne i zvuk.“*¹⁷ Zvuková vibrace, tvořivý princip brahma, nemá příčiny, nemá začátku ani konce. *„Na počátku, synáčku, bylo jen toto existující, jediné bez druhého. Někteří však o tom praví: Na počátku bylo jen toto neexistující, jediné bez druhého. Z tohoto neexistujícího se zrodilo existující.“*¹⁸

Čhándógjópanišad v pojmech existující a neexistující nastiňuje hinduistické chápání reality, které více rozvádí koncepce védanty včele s advaitou. Dle advaity brahma představuje jedinou skutečnou realitu ve své absolutní jednotě. Omezením sebe sama vytváří skrze princip oživujícího pohybu energie, *prány*, iluzorní svět živých bytostí, které jsou napojeny na reálnou podstatu skrze átman.¹⁹ Advaita v čele s Šankarou v návaznosti na upanišady staví svou koncepci na rozlišení různých stupňů iluzorních realit mající základ v jediné skutečnosti tvořené brahma a átmanem.²⁰ Vesmír se všemi svými hrubohmotnými i jemnohmotnými zákonnými projevy je pouhou projekcí mysli, která je stejně jako vše jsoucí projevem hmoty, tudíž je nestálá a podmíněná pohybem. Princip

¹⁶ Srov. *Upanišady...*, s. 278. (Kathópanišad II.15.)

¹⁷ Tamtéž, s. 80. (Brhadáranjakóupanišad IV.5./8)

¹⁸ Tamtéž, s. 167. (Čhándógjópanišad VI.2./1)

¹⁹ Prána se zákonitě projevuje u živých bytostí skrze dechovou činnost, jako vitální esence brahma.

²⁰ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 84.

projevení hmotného vesmíru, *prakti*, pak lze dle Šankary přirovnat k *fata morgáně*.²¹ Stejně jako optický klam, i hmotně projevený vesmír potřebuje ke své manifestaci reálný svět, který mu umožní odrazit se v něm samém. Brahma se tak, po vzoru *fata morgány*, v sobě samém odráží v nezjevené podobě, proto realita subjektu a objektu podléhá iluzi, máje, která tvoří závoj, vidinu, zakrývající reálnou skutečnost.²² Mája představuje prázdné vakuum mezi fyzickou a skutečnou realitou, díky kterému je absolutní realita nepostižitelná.²³

2.3.2 Átman

Védánská a hinduistická nauka tedy obecně dochází k představě absolutního reality, tvořící oživující podstatu každé bytosti. Mimo brahmanic skutečně neexistuje. Každá živoucí existence v sobě nese zlomek této absolutní reality, nesmrtelnou duši, átman, poskytující všem bytostem existenci v nezjevené podobě.²⁴ V upanišádách se átman přirovnává k soli rozpuštěné ve vodě; substance soli se stává sice zrakem neidentifikovatelná, avšak její chuť, atribut slanosti, je zcela přítomný.²⁵ Rozpuštěná sůl symbolizuje princip lidské existence, zapříčiněný nezjevnou duchovní substancí átmanem.²⁶ Z pozice individua tvořeného egem, jenž vymezuje naše hranice a vytváří tak iluzi duálního světa, je velice těžké nevymezený neduální átman nazřít. Vztah nezjeveného átmanu, skutečného já, k iluzorní představě prožívající individuality podmíněné egem, nazývané džíva, tvoří základ reinkarnačního zákona. Vztah skutečné duchovní podstaty s iluzorní představou individuální bytosti také popisuje světově uznávaný americký indolog Stephen Cross

²¹ ŠANKARA, Šrí. *Odkaz indického mudrce*. Přel. A. Adámek. Liberec: Santal, 2000, s. 39. (123)

²² MILTNER, Vladimír. *Vznik a vývoj buddhismu*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 271.

²³ MERHAUT, Boris. *Učení hinduismu...*, s. 43.

²⁴ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 45.

²⁵ Srov. *Upanišady...*, s. 173,174. (Čhándójópanišad VI.13.)

²⁶ ZBAVITEL, Dušan; FILIPSKÝ, Jan et al. *Bohové s lotosovými očima*. Praha: Vyšehrad, 1997, s. 39.

ve svém díle o hinduismu skrze výmluvnou metaforu *dvou ptáků na jednom stromě* pocházející z Rgvéd, tedy staršího oddílu véd: „*Dva ptáci s krásnými křídly, spojení poutem přátelství, našli útočiště na stejném stromě, jako přístřešku. Jeden z těch dvou pojídá sladké plody fíkovníku, ten druhý nejí a jenom se dívá.*“²⁷ Dle Crosse onen pták, který „nejí a jenom se dívá“, sedíc na stromě života, symbolizuje skutečné nečinné já neboli átman. Naproti tomu pták pojídající plody představuje empirické každodenní individuální já, džívu, s kterou se mylně ztotožňujeme.²⁸ Tímto ztotožněním s fiktivní individualitou si znemožňujeme přístup k jediné skutečnosti átmanu, jenž nás dovede ve své jednotě ke splynutí s brahma. Pojídané plody pak symbolizují závislost na smyslových počtcích. Jedině mylná představa totožnosti lidské podstaty s fyzickým tělem zapřičiňuje vznik vztahovosti spouštějící celý útrpný koloběh přerozování, reinkarnace, iluzorního já. Nečinný až netečný postoj přihlížejícího ptáka vůči individuu prožívajícímu klamnou smyslovou skutečnost charakterizuje neměnnou podstatu reality átmanu. Jakékoliv procesy hmotné iluzorní reality nemohou žádným způsobem ovlivnit nejvyšší realitu átmanu a tudíž i brahma, neboť všechny bytosti dlí v nejvyšší realitě, ona sama v nich však neprodlévá.²⁹ Brahma a átman se nemohou, jakožto absolutní řády bytí, nechat ovlivnit nestálými procesy fenomenálního světa. Slovy Bhágávadgíty: „*A tyto činy mě nepoutají, Dhanandžajo, sedím jakoby netečně a na oněch činech neulpívám.*“³⁰

²⁷ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 47.

(Obměněný verš je možné nalézt také v upanišadách – srov. *Upanišady...*, s. 361; Švétášvatarópanišad IV.6.)

²⁸ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 47.

²⁹ *Bhagavadgíta...*, s. 67. (9.4)

³⁰ Tamtéž, s. 67. (9.9)

2.4 Džíva

Naše pravé já, opravdová vnitřní realita, se tedy neshoduje s naší myslí omezenou smyslovým vnímáním, která si na základě fikce projektuje představu individuálního já, džívy, zakrývající pravou podstatu lidské bytosti. Právě džíva je onou entitou, která putuje z jednoho života do druhého a podřizuje se karmanovému zákonu, jehož samohybný princip vlivem vlastní činnosti spouští. K plnému pochopení principu reinkarnace je namístě podrobněji přiblížit skladbu samotné džívy.

2.4.1 Rozvrstvení džívy

Dle hinduistické nauky je zrození do lidské podoby výsledkem dlouhodobého procesu vývoje individuality džívy jednotlivými zvířecími úrovněmi až k úrovni lidské.³¹ Proces individuace probíhá poté i napříč jednotlivými lidskými zrozeními. Ve výsledném procesu individuace má lidská existence již natolik strukturovanou a vyhraněnou osobnost, díky které je schopna stále hlubšího sebeuvědomění. Na tomto základě je schopna nazřít svou pravou podstatu. Lidská bytost je jediným živým stvořením, jež se díky složitější struktuře vědomí může spojit s átmanem a brahmou.

Fiktivní džívu si můžeme představit jako obal skládající se z hrubohmotného i jemnohmotného vibračního projevu energie. Tento obal pak v několika vrstvách zcela zastiňuje pravou podstatu živé bytosti. Jinými slovy, hovoří-li se o hrubohmotném projevu energie, míní se tím hmatatelná forma fyzického těla, tvořená spojením pěti přírodních elementů, skrze niž se projevuje tvořivá síla brahma. Pět elementů představuje oheň, země, voda a éter (zvuk).³² Jemnohmotným vibračním projevem energie je poté možno chápat veškeré mentální a intelektuální

³¹ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 143.

³² ŠANKARA, Šrí. *Odkaz indického mudrce...*, s. 29. (73,74)

procesy. Mysl a intelekt tvoří jemnohmotnou část obalu džívy a jsou tedy součástí těla. V tomto pojetí můžeme nalézt podstatný rozdíl mezi západním a východním vnímáním světa. Hinduistická psychologie totiž nepovažuje – na rozdíl od tradiční descartovské koncepce západu – mysl za součást vědomí, které se spolu s ním odděluje od těla.³³ Naopak mysl je vnímána jako hmotná součást těla sestávající se z jemnohmotné, smysly ani technologií nezachytitelné energie. Hinduismus tudíž plně rozlišuje mezi myslí a vědomím.

Koncept obalů nebo také těl různých energetických frekvencí tvořících individuální duši, džívu, podobněji rozpracovává védánta. Podle ní je možné rozlišit obal nejhrubšího projevu neživé hmoty, fyzické tělo, od oživujícího energetického obalu, vitálního těla, skrze které působí zmiňovaný vitální princip síly prána.³⁴ Tato vitální schránka je vložena do tělesné schránky a zajišťuje činnost smyslů. Do vitálního těla dále vstupuje tělo mysli, *manas*. Manas v hinduistické nauce představuje centrum všech pěti smyslů, jejichž prostřednictvím získává smyslová data, na jejichž základě vytváří dojmy, které pak projektují podobu okolního světa.³⁵ Do schránky mysli vstupuje tělo intelektu, v hinduismu nazývaném *buddhi*, v jehož obalu se pak nachází tělo blaženosti korespondující s átmanem.³⁶ Buddhi představuje nejvyšší schopnost střízlivého pravdivého úsudku, jelikož vnímá a cítí skrze své napojení na átman, kde se nachází skutečná pravda. Nejvyšší forma intelektu v sobě také, podle výkladu Stephana Crosse, nese aspekt svědomí.³⁷

³³ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 96.

³⁴ USRHS-PHA. *Úvod do metafyziky a esoteriky Indie...*, s. 210,211.

³⁵ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 98.

³⁶ USRHS-PHA. *Úvod do metafyziky a esoteriky Indie...*, s. 210.

(Pojetí hinduistického buddhi je nesnadné interpretovat a proto se často vykládá skrze pojem intelektu, jenž ve své podstatě řídí celý komplex těl džívy, neboť je schopen odpoutat se od mysli a nahlédnout principy skutečnosti.)

³⁷ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 98.

Z buddhi se dále vyvíjí *ahamkára* reprezentující proces individualizace a sebeuvědomění, na jehož základě vzniká ego. Ahamkára představuje pomyslnou spojnicí mezi buddhi a myslí manas.³⁸ Maitrájanijópanišad shrnuje celý proces vztahů utvářející skladbu těla slovy: „*Všenesoucí je vpravdě toto tělo vznešeného Višnua, kterým je tato potrava. Životní dech je věru podstatou potravy, mysl je podstatou životního dechu, poznání je podstatou mysli, blaho je podstatou poznání.*“ Jinými slovy, životní princip je esencí hmoty, nižší mysl je esencí životního principu, vyšší mysl buddhi je esencí nižší mysli manas a átman ve svém těle blaženosti je esencí vyšší mysli.³⁹

Skladbu lidského těla také velice výstižně popisuje slavná pasáž z Kathópanišadu: „*Věz, átman na voze jede, vozem tím tělo pak je, / rozum je vozataj vozu a mysl otěže jsou.*“⁴⁰ Vůz, dle Crosse, symbolizuje lidské tělo, jehož vozatajem je samotné átman.⁴¹ Rozumem se pak míní zmíněná intelektuální schopnost buddhi. Otěže symbolizují smyslové počitky utvářející nižší mysl manas, kterou je třeba ovládat, protože v opačném případě zakrývá pravou skutečnost. Kathópanišad dále pokračuje: „*Smysly jsou koně a vjemy jsou dráhy jejich cest, / átman i s myslí a smysly poživatelem je zván.*“⁴² Dráhy cest představují fenomenální svět objektů, v němž se manas pohybuje a na které reaguje.⁴³ Záleží jen na nás, zda budeme otěže koně (smyslů) pevně třímat v rukou a budeme mít jízdu po náročném terénu plně pod kontrolou nebo podlehneme smyslovým jevům, ztotožníme se s myslí a staneme součástí iluze prožívajícího já. „*Kdo ještě nedošel poznání, nečistý nerozumný, / na místo nemůže dojet –*

³⁸ ZBAVITEL, Dušan. *Starověká Indie*. Praha: Panorama, 1985, s. 247.

³⁹ USRHS-PHA. *Úvod do metafyziky a esoteriky Indie...*, s. 211.

⁴⁰ *Upanišady...*, s. 278. (Kathópanišad III.3)

⁴¹ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 97.

⁴² *Upanišady...*, s. 278. (Kathópanišad III.4)

⁴³ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 97.

*koloběh je jeho údělem.*⁴⁴ Kdo tedy neprohlédne iluzorní podstatu džívy, nemůže dosáhnout splynutí se skutečným bytím, dosáhnout stavu *móksy*, a vhání sám sebe na základě svých tužeb do dalších životů.

Posledním důležitým elementem ve skladbě člověka je *čitta*. Pojem *čitta* se obecně užívá k označení mysli jako vědomé paměti. V kontextu s reinkarnací, tedy přerováním individuální duše džívy, *čitta* představuje podvědomou mysl, emoční paměť, která fixuje a ukládá veškeré tužby podmíněné emočními vazbami.⁴⁵ *Čitta* vytváří silné pouto ulpívání, jež nutí džívu znovu se narodit a stává se tak centrem karmy.

2.5 Reinkarnace

2.5.1 Džíva na cestě ke zrození

Představa reinkarnačního zákona vychází z tradice původních neárijských obyvatel Indie. V hinduistické filosofii se v zárodečné formě myšlenka převtělování objevuje v nejstarších upanišadách. Kupříkladu Brhadáranjakoupanišad uvádí výmluvnou metaforu housenky a stébla trávy: „*Je to, jako když housenka doleze na konec stébla trávy a stáhne se, aby napadla jiné. Právě tak átman odhodí toto tělo, učiní je nevědomým a stáhne se, aby napadl jiné.*“⁴⁶ Obrazné vyjádření si v náznacích pohrává s myšlenkou reinkarnující se duše, která se později v tradičním hinduistickém pojetí vyvíjí v představu átmanu, svázaného ve formě fluidního těla *lingy* individuální duší džívou.⁴⁷ Jemnohmotná těla, utvářející komplex individuální duše, který byl podrobněji popsán v předchozí kapitole, zprostředkovává džívě klamnou představu prožívajícího a konajícího

⁴⁴ *Upanišady...*, s. 278. (Kathópanišad III.7)

⁴⁵ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 99.

⁴⁶ *Upanišady...*, s. 80. (Brhadáranjakoupanišad IV.4./3)

⁴⁷ USRHS-PHA. *Úvod do metafyziky a esoteriky Indie...*, s. 89.

individua, na jejímž základě jedná. Právě díky této činnosti se džíva cyklí v nekonečném koloběhu přerozování, neboť každý vykonaný čin, každá prožitá zkušenost dotýkající se našich emocí, zanechává energetické stopy v mysli. Čím je emoční zážitek silnější, tím je výraznější i jeho stopa, neboť naše duše, džíva, má již zmíněnou emoční paměť čittu, která se na rozdíl od paměti po smrti zachovává.

Dle hinduistické nauky veškeré podvědomé mentální dojmy, nazývané *samskáry*, doslova vrývají hluboké struktury do bytí džívy.⁴⁸ Nejdůležitějším druhem samskár, z hlediska přerození džívy, jsou *vásany*, představující ty nejhlubší podvědomé tendence, emoční podněty vyvolané silným prožitkem, či touhy, utvářející náš charakter, kterými se poutáme k omezené formě bytí.⁴⁹ Díky nesmrtelné povaze emoční paměti a principu nikdy nezanikající energie vásany spouštějí mechanismus karmanového zákona, kterým se přerazují z jednoho života do druhého. Vásany nejenže zapříčiňují vznik další fyzické podoby, v kterých se jako tužby mohou projevit, ale určují také kvalitu a průběh následujících životů. V upanišadách se píše: „*Tělesný tvor nabývá na různých místech různých podob, odpovídajících jeho činům.*“⁵⁰ Džíva se tedy inkarnuje vlivem emočních struktur do další fyzické podoby, která se sestává z vlastních činů. Šankarovými slovy: „*Hrubé tělo je tvořeno minulými činy z hrubých elementů vzniklých spojením jemných elementů.*“⁵¹

2.5.2 Karmanický zákon

Na základě výše uvedeného je nyní patrné, že karma není jakousi vnější hybnou silou osudu či boha rozhodující o našem zrození. Jedná se

⁴⁸ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 104.

⁴⁹ Tamtéž, s. 104.

⁵⁰ *Upanišady...*, s. 361. (Švétášvatarópanišad V.11.)

⁵¹ ŠANKARA, Šrí. *Odkaz indického mudrce...*, s. 31. (88)

o samohybný princip, který je souhrnem všech činností (včetně myšlenkových projevů) vykonaných během lidského života. Karmu si vytváříme zcela sami, neboť stopy našich pocitů a myšlenek v podobě zmíněných vásan vytváří karmický vír, jenž se, díky zákonu nikdy nezanikající energie, neustále rozdmýchává. Po vzoru jógové tradice rozlišujeme tři druhy karmy: *sančítá karma*, *ágamí karma* a *prárabdha karma*.⁵² *Sančítá karma* představuje dříve získanou karmu pocházející z předchozích existencí, která je v nás přítomna již při narození a která je příčinou našeho příštího zrození a určuje nám veškeré podmínky. Jedná se o již zmíněnou nahromaděnou strukturu vásan, jež se neustále přerouzuje. Naproti tomu *prárabdha karma* se formuje v současném životě člověka a zákonitě se projevuje již v životě příštím. *Ágamí karma* se projevuje současném životě, ve kterém může být okamžitým prožitím námi vyvolaných následků zničena. Karmický zákon tudíž působí nejen v přítomnosti, ale stejnou měrou i v minulosti a budoucnosti.

Celý proces vzniku karmy je naprosto logický a ve výsledku velice jednoduchý, avšak oprostít se od důsledků našich činů spouštějící princip karmanu je pro egem omezenou lidskou bytost úkol velice nelehký. Z hinduistického hlediska však každá duše v procesu sebepoznání musí svou omezenou existenci završit aktem oproštění se od činnosti a jejích plodů, neboť jen v čirém poznání, v hinduismu nazývaném *džňána*, tkví skutečná svoboda, v níž splýváme s jediným opravdovým bytím a kterou si v klamném individuálním stavu, zapřičiňující omezenost našeho vědomí zvané *avidjá*, odpíráme. Slovy Bhágávadgíty: „*Máš právo pouze na činy, nikdy však na jejich plody. Plody činů nesmějí být pro tebe pohnutkou.*“⁵³ Jakmile formou bezprostředního poznání prohlédneme iluzorní podstatu džívy, pak veškeré nahromaděné emoční nánosy v podobě vásan,

⁵² USRHS-PHA. *Úvod do metafyziky a esoteriky Indie...*, s. 83.

⁵³ *Bhagavadgíta...*, s. 43. (2.47)

utvářející naše já, ztratí svou vitalitu.⁵⁴ Přestanou být živé, neboť přestanou být napájeny energií ve formě ulpívání, kterou byly poháněny. Vymanit se z procesu ulpívání však neznamena propadnout absolutní nečinnosti či letargii, jelikož pojem nečinnost hindové chápou nikoliv ve smyslu nekonání, ale ve smyslu neulpívání. Následky činů nemají na osvobozeného člověka absolutně žádný vliv. Lidská bytost plně soustředěna na svou absolutní nedělenou podstatu nerozlišuje mezi dobrem a zlem, štěstím a utrpením.⁵⁵ Jen tak může odstranit veškeré iluzorní představy rozdílnosti, osvobodit átman z pout dživy a navrátit se do všemu přirozené jednoty brahma, protože pouze ten „...*kdo zabil žraloka známého jako připoutanost ke smyslovým objektům mečem vyzrálé nezaujatosti, překročí oceán samsáry.*“⁵⁶

2.5.3 Vyvázání ze samsáry

Splynout s brahma je cílem každého hinda. Dokud nerozšíříme naše velice omezené vědomí a nedovršíme naši existenci mókšou, budou se naše těla v nekonečném koloběhu samsáry nadále navracet do útrpných existencí. Tento zdánlivě nekončící proces můžeme podle hinduistické nauky ukončit pomocí filosofie dvou daršan: *sánkhjy*, pravého poznání, a *jógy*, specifické meditační techniky. Podle Mircea Eliadeho jsou tyto techniky rozdílné především tím, že *sánkhja* přisuzuje jedinou cestu vysvobození skrze metafyzické poznání, zatímco *jóga* je založena na meditačních technikách.⁵⁷ *Jóga* nám předkládá různé metody, s nimiž můžeme ovlivňovat proces vzniku *vásan* a tudíž celého karmického cyklení. K tomu nám hinduistický systém ze své bohaté plejády *jógových*

⁵⁴ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 145.

⁵⁵ *Bhagavadgíta...*, s. 43. (2.50)

⁵⁶ ŠANKARA, Šrí. *Odkaz indického mudrce...*, s. 30. (80)

⁵⁷ ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení II : Od Gautamy Buddhy k triumfu křesťanství.*

Přel. K. Dejmálová et al. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 55.

a tantrických škol poskytuje tři hlavní možné systémy k zpřetrhání individuálních pout. Patří mezi ně *karmajóga*, která učí mysl konat činy bez ulpívání a tím se zbavuje vásan, dále *džánajóga*, představující disciplínu poznání, díky které se přerušuje tvorba budoucí karmy a na závěr *bhaktijóga*, která se ubírá cestou lásky. Bhaktijóga nepopírá existenci individuálního já, ale nepřikládá mu důležitost, odstavuje jej na druhou kolej a ústředním bodem, ke kterému směřuje jedinec svou lásku, se stává božský zdroj.⁵⁸

Na cestě k osvobození je však naprosto nutné rozšiřovat vědomí a tím postupně odhalovat svou pravou podstatu pod vedením duchovně vyzrálejší osoby – *guru*. Guru, překládán do češtiny jako *ten, který rozptyluje tmu*, představuje přímou spojnici k tradici, které si hinduisté velice cení, neboť nám poskytuje zaručené a vyzkoušené metody poskytující jedinci objektivní náhled. Guru představuje učitele, jež nám zprostředkovává teorii podepřenou svou vlastní zkušeností s duchovní realitou. V hinduistické kultuře lze post guru chápat v několika různých úrovních. Může na jedné straně splňovat roli rodinného kněze, který sice získal určité vědomosti, ale nedosahuje výrazně vysoké duchovní úrovně, případně ho můžeme vnímat jako určitým způsobem pokročilého jedince, jež si zvolil jednu z mnoha cest, po které vede své žáky, aniž by sám dosáhl nejvyšší reality. Ideální archetyp guru ovšem představuje tzv. *džívanmukta*, v překladu *osvobozen zaživa*.⁵⁹ Tento *džňánin*, vědoucí, již odhalil svou skutečnou duchovní podstatu, vnitřně prohlédl klamnou skutečnost svého individuálního bytí, avšak tím jeho fyzická projekce nemizí a stále je vnímán v podobě individua mající určitou osobnost. Guru tohoto typu může své žáky nejvíce naučit, neboť jedince vede na základě

⁵⁸ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 145.

(Podrobně o hinduistických jogínských technikách viz. ELIADE, Mircea. *Jóga, nesmrtelnost a svoboda*. Přel. J. Vízner, J. Našinec. Praha: Argo, 1999, s. 116-129.)

⁵⁹ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 146-147.

bezprostřední zkušenosti s vesmírným já.⁶⁰ Guru napomůže svému žáku vymanit se z pout nevědomosti avidjá, skrze kterou si přímo projektuje iluzi duální reality a žije v nevědomosti o sobě samém.⁶¹ Uvědoměním si pravé podstaty vysvobodí átman, splyne s transcendentnem a tím dosáhne mókši.

Mókša je druh osvobozeného vědomí individuální existence, které překročilo svou hranici; mókša je v nás neustále přítomná a její dosažení podmiňuje naše sebeodhalení.⁶² Splýváme v ní s neměnným absolutním brahma a navracíme do stavu jednoty, která je naší jedinou skutečnou přirozeností. Zažíváme bezemoční, ničím nepodmíněný stav jednoty představující největší stupeň blaženosti a slasti. Není žádných vztahů tvořících individuální osobu ulpívající na omezené formě bytí přinášející pouze dramatickou a útrpnou formu existence. Dosažení Mókši není vlivem zákonů iluzorní reality vůbec snadné, neboť málokdo si jejího dosažení přeje tak hluboce, aby se opravdu vymanil z karmického cyklení. Avšak lidé žijící kvalitní duchovní život se mohou vlivem pozitivní karmy narodit do duchovně příznivého prostředí, v kterém mohou navázat na duchovní úroveň ze života předešlého a pokračovat na cestě k probuzení. Západní svět má však po vzoru svých myšlenkových programů tendenci vnímat splynutí s absolutnem a odpoutání se od individuální formy bytí jako pesimistickou představu o lidské existenci. Hinduismus však mókšu vnímá nanejvýš pozitivně, jedná se o naprosto jiný řád vědomí bez hranic a omezení naplněný skutečnou svobodou, za kterou už není žádného dalšího cíle.

⁶⁰ CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 148.

⁶¹ ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení II...*, s. 51.

⁶² CROSS, Stephen. *Hinduismus...*, s. 155-158.

3 REINKARNACE V BUDDHISMU

3.1 Základní pojetí nauky

Buddhismus, jehož systém utvořil Sidhárta Gótama, je z velké části navázáním a vymezením se proti upanišadám, ale také reakcí na nerovné sociální uspořádání tehdejší indické společnosti která tvoří kulturní a v mnohém i myšlenkový základ Mistrovy nauky. Základní Buddhovo učení obsažené v pálijském kánonu, pokládá otázky, jež jsou neustále živé. Nejedná se o systém, který, ač vznikl vlivem určité dobové situace, zůstává poplatný jen své kultuře a tradici. Buddhismus se zaměřuje na člověka, na lidskou bytost, ve zcela reálném světě, kde není žádných bohů či vyšších skutečných realit. Vykládá svět prožitý v přítomném okamžiku. Svět, jehož universální zákon, dharma, se projevuje v nejevidentnějším důsledku, v principu skutkové odplaty, karmy, jež je projevem nezanikající energie.

Podle Vladimíra Miltnera, významného českého orientalisty, je buddhismus filosofické pojetí existence jedince ve světě a vesmíru a celkově ryzí humanistický světový názor.⁶³ Buddha nepředkládá dogmatizující náboženství. Naopak zrcadlí cestu, kterou je možno se ubírat. Vytváří systém, možný způsob žití, jakým pracovat se svou myslí, který nás dovede k naprosto jinému stavu existence vědomí: vědomí bez myšlení, bez ega, tedy do stavu *nirvóny*. Mimo proces individuální praxe, proces reálného prožití a autonomní kontempace, nemá Buddhovo učení v podobě dogmatizujících nařízeních vyplívajících z jiných autorit, než z naší vlastní, ten správný účinek a smysl. Vede nás k poznání vědomí bez subjektivního vnímání světa, tedy bez jakékoliv vztahovosti – Buddhovým jazykem ulpívání – která je zdrojem veškerého utrpení, zapříčiňující v karmanovém řetězci další zrození našich tužeb.

⁶³ MILTNER, Vladimír. *Vznik a vývoj buddhismu*. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 145.

3.1.1 Pálijský kánon

Chceme-li v buddhistickém reinkarnačním pojetí vycházet z původních představ raného indického buddhismu, nemůžeme se opřít o žádný pramen, jehož platnost by byla legitimizována Buddhou samotným, neboť Sidhárta Gautama, po vzoru indické tradice, svou osvobozující nauku nezapisoval a šířil ji pouze prostřednictvím výkladů a přednášek, jejichž náplň pečlivě vštěpoval do paměti svých laických i mnišských učedníků. Buddhovi žáci se ani po Mistrově vyvanutí neuchýlili k písemnému záznamu nauky. Dle tradice se mnišské osazenstvo tři měsíce po Mistrově smrti, někdy v letech 483/4, shromáždilo na prvním koncilu, na němž se ustanovilo přesné znění Buddhovy nauky.⁶⁴ Ustanovení se netýkala pouze učení samého, ale zahrnovala i přesné určení zásad mnišské kázně. Během prvního koncilu tak vznikly dvě části tzv. *koše nauky*, *pitaky*, které tvoří *koš kázně Vinajapitaka* a *koš nauky Suttapitaka*, jejichž finální verzi mnichové potvrdili a ustanovili sborovou recitací určenou k fixaci budoucího kánonu. K těmto dvěma košům později přibyl ještě třetí soubor, *koš scholastiky Abhidharmapitaka* tvořící poslední část buddhistického kánonu zvaného *Tipitaka, tři koše*.⁶⁵ Tipitaka obsahuje výhradně Buddhova vlastní slova zachycená jeho bezprostředními žáky.

Vezmeme-li v úvahu, že první písemná podoba Tipitaky vzniká až se značným časovým odstupem od Buddhovy smrti, tedy během čtvrtého koncilu zhruba na konci prvního století př.n.l., můžeme se o skutečné podobě Buddhova učení jen dohadovat. První verze kánonu byla sepsána v jazyce páli, kterým, podle Dušana Zbavitele, nemohl Buddha hovořit (jak se domnívali dlouhou dobu vyznavači théravádového buddhismu),

⁶⁴ MILTNER, Vladimír. *Vznik a vývoj buddhismu...*, s. 280.

(Samotná datace Buddhova života je ovšem nejasná a v pracích historiků se často liší; srov. HOLBA, Jiří. *Legendární životopisy Gautamy Buddha*. In *Džátky : Příběhy z minulých životů Buddha*. Přel. D. Zbavitel. Praha: Dharmagaia, 2007, s. 347-349.)

⁶⁵ LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Olomouc: Votobia, 1996, s. 25.

protože se jedná o jazyk uměle vytvořený z několika severoindických dialektů pobuddhovské doby.⁶⁶ Vzniklý tzv. *pálijský kánon* představuje jediný buddhistický kánon, jež se do naší doby dochoval v úplnosti, a jedná se o kanonický text školy *théravádinů* známý pod označením *hinájána* či *theraváda*.⁶⁷ Pálijská tradice théravády se opírá o původní učení buddhismu zprostředkované stařešinským mnišským řádem hluboce znalého Mistrovy nauky, jež své učení formoval skrze pořádané buddhistické koncily.⁶⁸ Názorová jednota buddhistů však nevydržela dlouho – což podle Eliadeho mohlo způsobit i fakt, že Buddha nikdy své dílo systémově neuspořádal a k některým bodům svého učení se ani nevyslovil⁶⁹ – a v důsledku diferenciací buddhistické nauky začínají vznikat další směry a školy, z nichž nejznámější je *mahajánový buddhismus*, jež se v základním pojetí nauky rozchází s konzervativní théravádou v otázce určení cíle člověka. *Mahajána* se proti théravádě vymezuje především v tomto určení cíle lidské bytosti, který podle jejího podání prvotně nespočívá v dosažení individuální spásy. Mahajána naopak přichází s konceptem světové spásy, který staví na myšlence tzv. *bódhisattvů* – potenciálních buddhů, jež se vzdají *nibbány*, tedy jedinců blížících se osvícení, kteří se dosažení nirvány vzdají, aby v omezených formách lidských existencí ostatním lidským bytostem dopomohli na cestě k čirému poznání.⁷⁰

Pokusíme-li se uchopit reinkarnaci v nejvíce pravděpodobném Buddhově pojetí, můžeme se opřít jedině o buddhismus pálijského kánonu tedy théravádový buddhismus, a proto bude tato práce v rámci

⁶⁶ ZBAVITEL, Dušan. *Předmluva In Džátaky : Příběhy z minulých životů Buddha*. Přel. D. Zbavitel. Praha: Dharmagaia, 2007, s. 9.

⁶⁷ BONDY, Egon. *Buddha*. Praha: Mat'a a DharmaGaia, 1995, s. 161.

⁶⁸ MILTNER, Vladimír. *Vznik a vývoj buddhismu...*, s. 287.

⁶⁹ ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení II : Od Gautamy Buddha k triumfu křesťanství*. Přel. K. Dejmalová et al. Praha: OIKOYMENH, 1996, s. 88.

⁷⁰ BONDY, Egon. *Buddha...*, s. 82.

výkladu buddhistického pojetí reinkarnace a následného srovnání s hinduistickým systémem vycházet z tohoto původního buddhismu.

3.1.2 Odkaz hinduismu

Buddha se svým učením navazuje na nábožensko-filosoficko-sociální systém indického světa, který měl za sebou již několika tisíciletý vývoj.⁷¹ Ačkoli se buddhismus postupně začíná proti koncepci upanišadových mistrů vymezovat, operuje nadále s původními významy, jejichž interpretace se mnohdy rozchází. V mnoha případech ale buddhismus přejal původní učení v nezměněné formě, např. v uznání tradičního pojetí vesmíru, který se rozpíná v nekonečnosti a existuje v něm nekonečně mnoho světů.⁷² Dále buddhismus přejímá princip soudržného kosmického řádu dharmy (pál. *dhammy*),⁷³ čili soudržný princip určující řád celého kosmu vztahující se i na mikrokosmos lidské bytosti. Buddhismus také směřuje lidskou bytost k překročení koloběhu přerovování samsáry, tedy vymanění se z útrpných individuálních existencí a dosažení konečného vysvobození. Hinduistické pojetí mókši je nahrazeno buddhistickým pojetím nirvány, která je ve své podstatě také jiným druhem existence, nicméně jinak prožívaným – tyto koncepce se od sebe značné míry liší. Dalším významným hinduistickým fenoménem společným oběma naukám je princip skutkové odplaty, karmanového zákona, který v buddhistickém pojetí plně odpovídá významu hinduistické tradice. Karmanový zákon představuje onu logickou zákonitost, vyplívající z omezenosti lidské mysli, jež samu sebe a pod vlivem klamné projekce individuálního já vhání do dalších existencí.

Zásadní rozdíl mezi hinduismem a buddhismem vychází z představy o duchovní podstatě lidské bytosti. Hinduismus většinou vychází z koncepce absolutní neměnné duchovní podstaty lidské existence,

⁷¹ BONDY, Egon. *Buddha...*, s. 8.

⁷² MILTNER, Vladimír. *Vznik a vývoj buddhismu...*, s. 201.

⁷³ Vincenc Lesný i Vladimír Miltner používá pro dharmu český termín „držmo“.

kterou můžeme definovat jako nesmrtelnou duši. Ta se pak vlivem karmanového zákona převtěluje v obalu iluzorní individuální duše džívy do navazující fyzické podoby. V tomto ohledu se buddhismus silně vymezuje proti koncepci átmanu, neboť neuznává jakoukoliv možnou existenci absolutní duchovní podstaty. Žádná stabilní neměnná realita nestojí v popředí Buddhova zájmu, neboť naší realitu a tudíž proces našeho duchovního poznání nijak neovlivňuje. Neexistuje nic jako individuální duše a tato skutečnost tvoří základ buddhistické reinkarnační nauky, která bude podrobněji rozebrána v následujících kapitolách.

3.2 Pojetí reality v Buddhově učení

Buddha, jehož myšlení je založené na skutečnosti, zkušenosti a na důkladném rozumovém rozboru, se v první řadě vymezuje ve své koncepci proti pojetí brahma a átmanu. Odmítá myšlenku nesmrtelné duše, átmanu, naší pravé podstaty, která je sama o sobě neindividuální, nečinná a ze své absolutní podstaty nemá s naším individuálním já (egem) nic společného. Jakékoliv vlivy našich skutků jí nemohou nijak ovlivnit. Buddha odmítal myšlenku átmanu jako projevu vyšší a pro naši mysl nepojímatelné reality, brahma, s kterým je ze své podstaty totožný. Toto inertní, neměnné božství, pozbývající jakékoliv aktivity nemá ve své netečnosti žádný vliv na svět fyzický a naopak – ani náš pomíjivý iluzorní svět nemůže svými skutky, vývojem karmy, nejvyšší realitu ovlivnit.⁷⁴

Proč by pro nás tato realita, ať už je absolutní, měla být důležitá? Podle Buddha, do naší skutečnosti nijak nezasahuje a její existence nám nijak neumožňuje poznat a nahlédnout pravou skutečnost. Vždyť fyzický svět, ať jej považujeme za skutečný či iluzorní, je v neustálém samopohybu karmanu způsobovaném utrpením. A existence utrpení je fakt, skutečnost pozbývající iluze. Vztahovost je jedinou příčinou našich individuálních strastných existencí. Lidské bytosti se potřebují soustředit

⁷⁴ BONDY, Egon. *Buddha...*, s. 80,81.

na svůj svět, ve kterém žijí, vymanit se z karmanového zákona podmíněného strastí a dosáhnout jiného stavu existence – nirvány. Samo existující brahma nám nijak nepomůže, neboť do naší reality tvořené touhou po individuální existenci nepatří.⁷⁵ Buddhistická nauka staví na představě reality, jež se nachází v neustálém pohybu podmíněném změnami. Sám Buddha v jedné ze svých menších rozprav říká: „*Cokoli podléhá (zákonu) vzniku, to vše podléhá (zákonu) zániku.*“⁷⁶ Základní koncepce buddhismu pracuje s představou jakýchsi nemateriálních a dále nedělitelných stavebních prvků reality, jež se nazývají *dharmy* (pál. *dhammy*).⁷⁷

Upanišady, podle interpretace slavného českého znalce východní spirituality Egon Bondyho, v důsledku docházejí ke světu plnému utrpení vycházejícího z božské existence, která ovšem k odstranění utrpení nijak nepřispívá. Jaký smysl má věřit v takový princip bytí? Jediné východisko, které nám upanišadoví mistři nabízejí, je přijetí tohoto světa takového jaký je, i s utrpením v celé míře. Poté se můžeme znovunavrátit ke své pravé podstatě – átmanu a tím splynout s brahma.⁷⁸ Avšak toto řešení je ryze individuální, neuvažuje o možnosti úniku z utrpení v širším kontextu a to se přičí Buddhově myšlení založeném na silně vyvinutém morálním citu. Může být mókša skutečnou blažeností? Vždyť splyneme-li s neaktivním brahma, není tento přechod podle Buddha ničím jiným, nežli totální smrtí v nečinné formě *pseudo-existence*.⁷⁹ V tom případě ale vůbec žádného boha nepotřebujeme. I kdyby brahma existovalo, pro náš proces poznávání nemá žádný význam. Stejně tak přistupuje ve svém pojetí Buddha i k védskému božskému pantheonu. Védští bohové a démoni

⁷⁵ BONDY, Egon. *Buddha...*, s. 82.

⁷⁶ *Buddhovy rozpravy (druhý svazek)*. Přel. J. Marx. Praha: DharmaGaia, 1995, s. 64.

⁷⁷ LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus...*, s. 74.

⁷⁸ BONDY, Egon. *Buddha...*, s. 82.

⁷⁹ Tamtéž, s. 82-83.

existují, ale jsou stejně jako mi zacykleni v procesu utrpení. Náš svět nijak neovlivňují a v procesu duchovního růstu nám nijak nepomohou. Proč se jimi zabývat, když ze své podstaty je nejsme schopni pojmout a zůstávají pro nás jen prázdnými slovy.⁸⁰

Upanišady tedy, dle Bondyho, v Buddhově pojetí pracují s myšlenkou absolutního bytí, bez kterého se svět individuálních lidských bytostí klidně obejde. Buddha nemůže přijmout existenci nesmrtelného netečného universa-boha, neboť tím si odpírá možnost nahlédnout objektivní skutečnost takovou jaká je a vymanit se z utrpení.⁸¹ Jen zaměřením se na překonání hranic vztahovosti, tedy překonáním ega v tomto světě nám umožní nahlédnout a prožít opravdovou realitu a dosáhnout stavu nirvány, která není ničím jiným, než změnou způsobu existence.

3.3 Karmanový zákon v buddhismu

Buddhovo učení staví, jak bylo zmíněno, stejně jako celá tradice hinduismu, na karmanovém zákoně akce a reakce. Podle Buddha svět nebyl stvořen, svět stále existuje, protože je stále vytvářen dobrými či špatnými lidskými skutky.⁸² Buddha si na cestě k osvícení a ve stavu osvícení uvědomil, že proces karmy není pouhý koncept, ale neoddiskutovatelný fakt, který má svou naprosto logickou příčinu a tou je utrpení. Z pojetí utrpení a jeho příčinnosti vychází ve svých čtyřech vznešených pravdách celá buddhistická nauka a pro zákon karmického řádu a principu inkarnace je podmiňující.

⁸⁰ BONDY, Egon. *Buddha...*, s. 65.

⁸¹ Tamtéž, s. 82-83.

⁸² ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení II...*, s. 88,89.

3.3.1 Pojetí utrpení

Podstata našich existencí v utrpení představuje základní myšlenku indické tradice, avšak Buddhovo učení povýšilo utrpení na zákonný princip světa.⁸³ Utrpení (pál. *dukkha*), nebo také strast, je objektivně přítomno. Skutečnost, že ho nevidíme, vyplývá z naší nevědomosti – omezeného vědomí, které je nutné pro nahlédnutí pravdy rozšířit. Spočívá ve veškeré vztahovosti, tedy v lpění spouštějící samopohyb karmy. „Člověk, který již nemusí spoléhat na pouhou víru, protože má sorchovaně poznání, který zpřetrhal svá pouta, odvrhl světský život a zanechal tužeb je v pravdě sorchovanou osobností.“⁸⁴ Jedinou možností, jak pracovat s utrpením, je dle Buddha přijmout na základě vlastního uvědomění fakt, že utrpení není pouze subjektivním fenoménem, ale existuje objektivně ve skutečné realitě. Pakliže tak učiníme, nacházíme se u základu pochopení čtyř vznešených pravd o utrpení. První pravda konstatuje na základě poznání existenci utrpení, druhá popisuje jeho vznik, třetí popisuje možnost jeho zániku a čtvrtá pravda poskytuje přesný návod žití, kterým se z pout utrpením vymanit, v podobě slavné osmidílné stezky.

Dle Suttapitaky Buddha v Báránasí v Gazelím háji roztačí kolo zákona a podrobuje své učedníky pečlivému výkladu o čtyřech vznešených pravdách. První vznešenou pravdu, jenž prohlašuje utrpení za objektivní skutečnost, opírá o přímou definici utrpení a sám říká: „*Jaká je přátelé ušlechtilá pravda o strasti? Zrození je strast, stáří je strast, smrt je strast, zármutek je strast, nářek, bolest, sklíčenost a zoufalství je strast, když člověk nezíská, po čem touží, je to strast, krátce řečeno pět skupin lpění je strast.*“⁸⁵ Z uvedeného úryvku je pro Buddhovu nauku a zvláště pak pro

⁸³ LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus...*, s. 69.

⁸⁴ *Dhammapadam : Cesta k pravdě*. Přel. K. Werner. Bratislava: CAD Press, 2001, s. 72. (97)

⁸⁵ *Suttapitaka In Základní texty východních náboženství : Raný indický buddhismus*. Vybral D. Zbavítel. Přel. J. Filipovský a kol. Praha: Argo, 2008, s. 26. (Madždžhimanikája 9)

pojetí reinkarnace zásadní patero skupin lpění, které je možno pojmut jako pět kategorií rozčleňujících vše, co je na světě.⁸⁶ Těchto pět skupin, tzv. *skandhy* (pál. *khandhy*), jejichž koncepce vychází z hinduistické koncepce struktury individuální duše džívy, tvoří tělesnost (pál. *rúpam*), citění (pál. *védaná*), vnímání (pál. *saññá*), tvořivé síly (pál. *samkhárá*) a vědomí (pál. *viññánam*).⁸⁷ Právě těmito složkami vnímáme okolní fenomenální svět a zakoušíme utrpení v omezené existenci. Buddha rozkládá lidskou podstatu tímto způsobem, aby demonstroval pomíjivost lidské existence, která vychází z klamně představy o celku. Na světě není nic, co by mohlo mít pevnou, neměnnou podstatu, neboť vše plyne, jak by řekl Hérakleitos z Efezu, tak i naše iluzorní představa o „já“ je pouhým seskupením pomíjivých skadhů utvářející naši iluzorní osobnost.⁸⁸ Právě díky těmto složkám, existujících pouze ve vzájemném spojení, se může zrodit živá uvědomělá bytost. S touto koncepcí Buddha zcela potírá existenci absolutní nesmrtelné duše, jež podléhá procesu přerození. V Buddhově reinkarnační koncepci se v průběhu smrti skandhy navzájem oddělí, a tím se ukončí veškerá psychická aktivita člověka, podmíněná vědomím. Vlivem stejného energetického náboje jednotlivých dharem, tvořeného našimi skutky a žádostivostí se skandhy jako magnety navzájem opět spojí a utvoří jinou projekci živého vědomého organismu. V případě buddhistické nauky je velmi nelehké pracovat s pojmem reinkarnace, neboť ten primárně pracuje s představou konkrétní substance podrobující se procesu inkarnace, avšak v buddhismu pojem reinkarnace s tímto významem nemůže fungovat.⁸⁹

⁸⁶ ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení II...*, s. 91.

⁸⁷ LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus...*, s. 72.

⁸⁸ Srov. POWERS, John. *Úvod do tibetského buddhismu*. Přel. D. Zbavitel. Praha: BETA, 2009, s. 59-63.

⁸⁹ BONDY, Egon. *Buddha...*, s. 109-112.

3.3.2 Vznik utrpení

Buddha věnuje problematice vzniku utrpení velkou pozornost. Mechanismus vzniku utrpení v buddhismu je možné ukázat skrze tzv. dvanáctičlenný řetěz obsahující všechny kategorie vzniku utrpení – vědomí, smysly, dotyk, pociťování, žádostivost apod., přičemž na prvním místě v tomto řetězci stojí nevědomost – *avidjá* (pal. *avidžžá*). Eliade tuto nevědomost zmiňuje již jako jeden ze základních kamenů hinduistického pojetí reinkarnace (nevědomost zastírá lidem důsledky jejich činů a vyvolává tak nepřetržitou řadu převtělení, čímž vzniká posloupnost *avidjá-karma-samskára*), nicméně v upanišadském pojetí se jedná o nevědomost metafyzické povahy.⁹⁰ Oproti tomu buddhistické pojetí spatřuje v nevědomosti kořen všeho utrpení kvůli jeho charakteristickému hromadění touhy a žádostivosti. Buddhismus proto klade velký důraz na pravé vědění, *paññá*, moudrost: „*Spravedliví vždycky moudrosti si váží, / bohatství má rád ten, kdo jen užívá si. / Nelze věru s ničím srovnat moudrost buddhů / a bohatství nikdy moudrost nepřekoná.*“⁹¹ Nevědomí zastírá člověku skutečné poznání toho, že náš svět je pouhý klam a tato skutečnost je příčinnou znovuzrození.⁹² Nevědomost také dává vzniknout dalším článkům řetězce, složkám, *samskháram*. Těmi lze rozumět, stejně jako v hinduistické nauce, stopy zůstávající na jedinci po jeho skutcích a jako to, co způsobuje nový život a určuje jeho kvalitu vlivem věčného zákona karmy.⁹³

Bondy přibližuje obsah dvanáctičlenného řetězce následovně: Abychom mohli *zemřít*, musíme se *narodit*. Naší příští existenci podmiňuje *lpění na životě*, tedy touha po novém zrození (karma). Ulpívání na životě

⁹⁰ ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení II...*, s. 252,253.

⁹¹ *Džátaky : Příběhy z minulých životů Buddhy*. Přel. D. Zbavitel. Praha: Dharmagaia, 2007, s. 261.

⁹² LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus...*, s. 93.

⁹³ Tamtéž, s. 95,97,98.

a jeho obsahu v podobě vztahovosti zvyšuje *žízeň* po životě (*tršná*). Žízeň po životě vzniká pouze díky *pocitování*, díky kterému zakoušíme libé, nelibé a jsme schopni mezi nimi rozlišovat. Pocitování je však zapříčiněné našimi *smysly*, které nám umožňují fyzický svět poznávat.⁹⁴

Mezi smysly buddhismus řadí i mentální poznávání, neboť v hinduistické i buddhistické koncepci je mysl a tělo vnímáno jako jedno. I mysl je hmotná. Skládá se sice z velice jemné hmoty (energie), která je lidským okem nepostřehnutelná, ale to jí v existenci nijak nebrání. Proti tělu v jeho hrubé i jemnohmotné formě se pak staví vědomí. Tento pohled jde zcela proti tradiční descartovské koncepci západní Evropy, která jsme to již viděli u rozlišení mysli a těla v hinduistickém pojetí. Existence smyslového vnímání spolu s *mentálními procesy* pokládají základ pro psychofyzickou jednotku, o které můžeme hovořit jako o primitivní formě individua. Vznik plnohodnotné lidské bytosti, která je schopna si uvědomovat sama sebe podmiňuje *vědomí*, který nám umožňuje plně se rozvíjet. Avšak vědomí nemůže vzniknout z ničeho. Samo je podmíněno touhou po zrození – tedy *karmanovým popudem*.⁹⁵ Tím se řetězec uzavírá, nicméně se stále opakuje a existuje pouze jedna možnost, jak se mu vymanit a to dosáhnout stavu nirvány.

3.3.3 Cesta z utrpení

Zásadním způsobem cesty z utrpení je právě dosažení stavu nirvány. Aby se jedinec ovšem z omezené formy vědomí přerodil do této jiné formy existence, musí se odstranit všechny články dvanáctičlenného řetězce, neboť spolu s jeho odstraněním zaniká veškeré utrpení; uhasíná touha po životě, mizí nevědomost avidjá, ustává tvorba samskhár a tudíž zaniká základní podmínka pro vznik individuální formy života. Ustává

⁹⁴ BONDY, Egon. *Buddha...*, s. 70.

⁹⁵ Tamtéž, s. 70.

koloběh znovuzrozování, neboť už není návratu do této formy bytí.⁹⁶ Buddhovými slovy: „*Toto vám pravím, blaze vám, zde shromážděným, kteří vymýtíte svou žádostivost z kořene jako sběrač kořínků vytrhává trávu, jen tak se vyhnete tomu, že by vás opětovaně smrt kosila jako povodeň láme rákos.*“⁹⁷ Zaniknutí, vyhasnutí žízně po životě vede k dosažení nirvány. V konceptu nirvány můžeme sledovat odkaz hinduistického smýšlení v předbuddhistické době, které směřuje ke splynutí s absolutním brahma ve změněném stavu existence mókša. Buddha se však zdráhal podrobněji nirvánu popisovat, neboť tento stav rozšířeného vědomí není omezenou lidskou myslí postihnutelný. Ve svých výrocích se jí snažil popsat skrze každodenní zkušenost: „*Největším statkem je zdraví, největším bohatstvím je spokojenost, nejlepším přítelem je důvěra v nauku, nejvyšším štěstím je nibbána.*“⁹⁸ Vždy jej přirovnává k nejvyšší blaženosti, neboť se díky němu odpoutáváme od tohoto světa, od podmíněného stavu existence. Naše vědomí se nachází v bezemočném stavu, jenž přináší onu zmiňovanou blaženost. Na rozdíl od mókši však nirvánu nelze chápat jako splynutí s jinou realitou.

Jednou ze základních technik duševního výcviku vedoucích k utišení duševního zmatku, pochopení pomíjivosti či přímo k vnímání pravé podstaty skutečnosti a dosažení stavu blaženosti je *meditace*. Základem meditačních technik je překonání forem lpění na různých úrovních cyklické existence a dosáhnout *klidného setrvání a vyššího vhledu*, tedy dosáhnoutí buddhovství. Buddhismus poskytuje řadu praktických návodů, jak čisté mysli dosáhnout.⁹⁹

⁹⁶ LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus...*, s. 129.

⁹⁷ *Dhammapadam...*, s. 127. (337)

⁹⁸ *Tamtéž*, s. 96. (204)

⁹⁹ POWERS, John. *Úvod do tibetského buddhismu...*, s. 67-81

Podle Bondyho je v Buddhově pojetí dosažení nirvány možné zejména díky tomu, že neexistuje bůh a nesmrtelná duše, že byl popřen brahma a átman – neexistuje totiž apriorně nadřazený božský řád a tudíž si jedinec stanovuje nirvánu jako absolutní cíl a smysl.¹⁰⁰ Buddhismus také nastavuje zásadní cestu dosažení a tou je zmíněná a proslavená osmidílná stezka (obsahující pravý názor, pravé myšlení, pravou řeč, pravé jednání, pravé žití, pravé snažení, pravou bdělost a pravé soustředění), kterou lze jako mravní kodex považovat za jeden z nejzásadnějších přínosů buddhistického učení. Buddhismus se díky ní stává učením praktické etiky založené na lásce a dává tak životu smysl.

¹⁰⁰ BONDY, Egon. *Buddha*. Praha: Mat'a a DharmaGaia, 1995, s. 86.

4 ZÁVĚR

Tato bakalářská práce sledovala na svých stránkách pojetí reinkarnace, převtělování duší, v pojetí východních náboženství hinduismu a buddhismu a snažila nastínit rozdílné chápání v obou těchto širokých myšlenkových systémech. Představa reinkarnačního zákona vychází z tradice původních neárijských obyvatel Indie, a proto v obou těchto naukách můžeme nalézt mnohé společné prvky, nicméně po rozboru také mnohé výjimky odlišující ve výsledku obě pojetí. V obou koncepcích těchto východních náboženských celků lze vysledovat stejný základ převtělování: na počátku stojí lidská nevědomost, *avidjá*, která zastírá lidem povahu skutečné reality a skutečného poznání; dále jsme ovlivňováni zákonem akce a reakce, *karmou*, která díky našim činům ovlivňuje naše budoucí životy; díky nevědomosti nedokážeme svou karmu řádně ovlivňovat a cyklíme se v procesu převtělování *samsáře*. Karmanový zákon, působící nejen v přítomnosti, ale stejnou měrou i v minulosti a budoucnosti, tvoří jeden ze základních nosných kamenů obou pojetí – specifický mravní kodex nabádající člověka k lepšímu chování.

Cílem člověka je tedy v obou koncepcích vyvázání se ze *samsáry*, přerušení koloběhu znovuzrození a změna existence, přičemž právě v pojetí vyvázání se z koloběhu znovuvtělování můžeme spatřit některé rozdíly obou koncepcí. Hinduismus spatřuje proces vyvázání, *mókušu*, v dokonalém spojení universálního božského principu *brahmy* s jeho projevem v podobě lidské duše *átmanem*. Z hinduistického hlediska musí každá duše v procesu sebepoznání svou omezenou existenci završit aktem oproštění se od činnosti, neboť jen v čirém poznání, v hinduismu nazývaném *džňána*, tkví skutečná svoboda, v níž splýváme s jediným opravdovým bytím. Splynout s brahma je základním způsobem ukončení koloběhu *samsáry* a hinduismus tento proces vnímá spíše v metafyzických úrovních.

Buddhismus naproti tomu nechává metafyzické otázky stranou a zaměřuje se pouze na člověka. Hinduistické východisko chápe jako ryze individuální, neuvažující o možnosti úniku z utrpení v širším kontextu a to se přičí Buddhově myšlení založeném na silně vyvinutém morálním citu. Brahma vnímal jako neaktivní substanci a odmítal myšlenku nesmrtelné duše, átmanu, jako součásti tohoto brahma. Toto neměnné božství, pozbývající jakékoliv aktivity nemá ve své netečnosti žádný vliv na náš svět fyzický a ani my nemůžeme svými skutky, vývojem karmy, nejvyšší realitu ovlivnit. V tom případě ale vůbec žádného boha nepotřebujeme. Jen zaměřením se na překonání hranic vztahovosti, tedy překonáním ega v tomto světě nám umožní nahlédnout a prožít opravdovou realitu a dosáhnout stavu nirvány, která není ničím jiným, než změnou způsobu existence.

Velkým rozdílem u obou nauk je také představa o tom, co se vlastně převtěluje. Hinduismus pracuje s představou neměnné substance, tvořící naší duchovní podstatu, jež se svázaná našimi tužbami a činy přerouží z jednoho života do druhého. Oproti tomu buddhismus, popřením existence jiného řádu reality tvořící náš duchovní základ, přichází s koncepcí osobnosti, jež se skládá z psychických složek utvářející ve svém spojení iluzi neměnného já. Nic takového však ve skutečnosti není. Jedině naše psychické složky, se díky stejné karmické zátěži opět po smrti spojují a utváří nové vědomí – nový život.

Zatímco tedy hinduismus operuje spíše na úrovni transcendentální, nadlidské a nabádá člověka k zlepšení karmy kvůli dosažení vesmírné jednoty, buddhismus ukazuje na základě skutečnosti, že žádné normy chování nejsou a priori dány, člověku cestu správného žití, následování praktických etických pravidel a zkvalitnění vlastního života ve prospěch druhých a odpovědnosti člověka.

5 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Prameny

Bhagavadgíta. Přel. J. Filipovský, J. Vacek. Praha: Odeon, 1976.

Buddhovy rozpravy (druhý svazek). Přel. J. Marx. Praha: DharmaGaia, 1995.

ISBN 80-85905-11-6.

Dhammapadam : Cesta k pravdě. Přel. K. Werner. Bratislava: CAD Press, 2001.

ISBN 80-88969-03-4.

Džátaky : Příběhy z minulých životů Buddha. Přel. D. Zbavitel. Praha: Dharmagaia, 2007.

ISBN 978-80-86685-75-5.

Suttapitaka In Základní texty východních náboženství : Raný indický buddhismus. Vybral D. Zbavitel. Přel. J. Filipovský a kol. Praha: Argo, 2008, s. 9-186.

ISBN 978-80-7203-916-6.

ŠANKARA, Šrí. *Odkaz indického mudrce*. Přel. A. Adámek. Liberec:

Santal, 2000.

ISBN 80-85965-20-8.

Upanišady. Přel. D. Zbavitel. Praha: DharmaGaia, 2004.

ISBN 80-86685-34-9.

Sekundární literatura

BONDY, Egon. *Buddha*. Praha: Maťa a DharmaGaia, 1995.

ISBN 80-901915-1-7. (Maťa)

ISBN 80-85905-09-4. (DharmaGaia)

CROSS, Stephen. *Hinduismus*. Přel. J. Vacek. Praha: Euromedia Group, 2001.

ISBN 80-7202-799-9.

ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení I : Od doby kamenné po eleusinská mystéria*. Přel. K. Dejmalová et al. Praha: OIKOYMENH, 2008.

ISBN 978-80-7298-288-2.

ELIADE, Mircea. *Dějiny náboženského myšlení II : Od Gautamy Buddha k triumfu křesťanství*. Přel. K. Dejmalová et al. Praha: OIKOYMENH, 1996.

ISBN 80-86005-19-4.

ELIADE, Mircea. *Jóga, nesmrtelnost a svoboda*. Přel. J. Vízner, J. Našinec. Praha: Argo, 1999.

ISBN 80-7203-092-2.

HOLBA, Jiří. *Legendární životopisy Gautamy Buddha*. In *Džátaky : Příběhy z minulých životů Buddha*. Přel. D. Zbavitel. Praha: Dharmagaia, 2007, s. 345-387.

ISBN 978-80-86685-75-5.

LESNÝ, Vincenc. *Buddhismus*. Olomouc: Votobia, 1996. (*Reprint původní edice z roku 1948*).

ISBN 80-7198-062-5.

MERHAUT, Boris. *Učení hinduismu*. In ZBAVITEL, Dušan (ed.).

Bozi, bráhmani, lidé : Čtyři tisíciletí hinduismu. Praha:

Nakladatelství Československé akademie věd, 1964, s. 43-56.

MILTNER, Vladimír. *Vznik a vývoj buddhismu*. Praha: Vyšehrad, 2001.

ISBN 80-7021-410-4.

OTTAMA, Ashin. *Karma, přerodování, samsára*. Přel. T. Vystrčil. Praha: DharmaGaia, 1999.

ISBN 80-85905-60-4.

POWERS, John. *Úvod do tibetského buddhismu*. Přel. D. Zbavitel. Praha: BETA, 2009.

ISBN 978-80-7306-388-7.

USRHS-PHA. *Úvod do metafyziky a esoteriky Indie*. Plzeň: Vadžrajóginí, 1995.

WERNER, Karel. *Předmluva*. In *Dhammapadam : Cesta k pravdě*.

Bratislava: CAD Press, 2001, s. 7-48.

ISBN 80-88969-03-4.

ZBAVITEL, Dušan; FILIPSKÝ, Jan et al. *Bohové s lotosovými očima*.

Praha: Vyšehrad, 1997.

ISBN 80-7021-215-2.

ZBAVITEL, Dušan. *Hinduismus a jeho cesty k dokonalosti*. Praha: DharmaGaia, 1993.

ISBN 80-901225-5-8.

ZBAVITEL, Dušan. *Předmluva* In *Džátaky : Příběhy z minulých životů Buddhy*. Přel. D. Zbavitel. Praha: Dharmagaia, 2007, s. 9-15.

ISBN 978-80-86685-75-5.

ZBAVITEL, Dušan. *Starověká Indie*. Praha: Panorama, 1985.

ISBN 80-901225-5-8.

6 RESUMÉ

This thesis focus on the comparison of human soul in two great eastern religions, Hinduism and Buddhism. This comparison is done through the comparison of rebirth of human soul, because this topic is very important in both of these religions. Rebirth of human soul is a specific religious-philosophical concept describing the cycling of human soul even after the biological death. This conception can we found also in western philosophies.

For understanding of whole conception of rebirth this bachelor thesis presenting all the main and general informations of both of this eastern religions including conception of brahma, atman, samsara etc. The thesis has two main parts in which the Hinduism and Buddhism are explained separately. The main differences between them can we found especially in the conception of the end of our suffering on this world. Hinduism see this point in final connection between universal brahma and human soul atman and Buddhism in the right behavior describe through the four majestic truths.